

Tsjekkoslovakia

Taler
AOF

Omstendigheter
Foredragsdisposisjon

1 Det skjedde iår!

Den 4. februar skjer en stor palassrevolusjon i den tyske hær og utenriksetat. Krigsminister von Blomberg og en rekke betydelige fagmilitære trer tilbake. I
5 utenriksdepartementet erstatter von Ribentrop den tidligere utenriksminister Otto von Neurath. En hel verden spør om hvad dette betyr, og vil komme til å bety. Svaret gis allerede uka efter da Schussnigg 11. februar møter Hitler i Berchtesgaden, og tvinges til å ta Seyss-Inquart op i den østerrikske regjeringen. En måned senere marsjerer 2 - 300.000 tyske tropper inn i Østerrike, og besetter
10 landet. Palassrevolusjonen betød innledningen til en ny aggressiv tysk utenrikspolitikk. Ved siden av Østerrike og Spania er det Tsjekkoslovakia som har fått føle virkningene av dette.

Hærsettingen av Østerrike fikk momentant følger i Tsjekkoslovakia. Alle tyske
15 partier med undtak av det sosialdemokratiske besluttet straks å gå til oppløsning. Samtidig besluttet de å slutte sig til det sudet-tyske parti (SdP). I samme øieblikk setter en lavine av angrep mot Tsjekkoslovakia inn i den tyske presse. 21. og 22. mai holdes kommunevalg i store deler av Tsjekkoslovakia. Ikke uten grunn fryktet Europa et kupp av samme slag som det der fant sted 2 dager før
20 Schussniggs "folkeavstemning". Det viste sig at ryktene ikke var grunnløse. Natten til 21. mai foregår store tyske troppekonsentrasjoner mot den tsjekkiske grense. Tsjekkoslovakia svarer med å mobilisere 2 årsklasser. Europas fred henger i en tråd, men reddes av en felles diplomatisk aksjon fra England, Frankrike og Sovjet-Samveldet, samt av tsjekkernes egen modige og dyktige
25 innsats.

Den akutte krise glir over, men valgene gir det sudet-tyske parti en stor seir: alle

skjønner at det bare er et tidsspørsmål før spenningen igjen er like stor. Allerede i juli tiltar spenningen påny, slik at faren for krig er tilstede. I begynnelsen av august tas nye militære forholdsregler i Tyskland. 11. august reiser lord Runeiman til Praha for å megle. I midten av august foretar Tyskland sin store mobilisering. 1 million mann går under våpen, mens samtidig en halv million arbeidere dag og natt bygger ut grensefestningene mot vest og øst.

Tsjekkoslovakia er med ett forandret til stormcentret i den europeiske politikk. Når som helst kan en verdenskrig tendes i brann. Men før vi går inn på de siste ukenes begivenheter er det grunn for oss til å sette oss nærmere inn i forholdene i dette landet, hvor så mange interesser idag krysser hverandre.

Land og folk

Tsjekkoslovakia ligger midt i hjertet av Europa. Republikken som er den siste demokratiske stat i Mellem-Europa, blev dannet på ruinene av det gamle Østerrike-Ungarn, da centralmaktene brøt sammen i verdenskrigen. Den nye statsdannelsen kom for to tredjedels vedkommende til å bestå av det tidligere Bøhmen, som hadde hatt havveis selvstyre i Østerrike; en tredjedel danner det gamle Slovakia, som var forenet med Ungarn. - Landet er av utstrekning en halvpart av Norge (omtrent som England), 140 000 km². Det strekker sig som en lang hale øst - vest. (Største lengde 90 mil. Største bredde 25 mil.) På tre kanter finner vi nu Tyskland som nabo. Mot nord ligger Polen; i syd Ungarn og Romania.

I landet bodde godt og vel 15 millioner mennesker. Det gir en folketetthet på noe over 100 pr. km². Av disse 15 millioner er de 10 tsjekker og slovakker (vel 7 og vel 3). Forskjellen mellom disse folkene er ikke stor. Skriftspråkene deres er ikke mer ulike enn landsmål og bokmål. - Men innenfor grensene bodde også 3,2 millioner sudet-tyskere (ca. 23 %), 700 000 madsjarer, 550 000 rutener, 186 000 jøder og 81 000 polakker.

Det er således en broket samling av folk som levde sammen i den tsjekkoslovakiske republikk. Allikevel har republikken en lang historie bak sig fylt av kamp for nasjonal frigjøring.

Kort historikk

De slaviske tsjekkerne vandret inn i Bøhmen allerede i det 6. århundre, og skapte der et stort rike. Ca. år 900 sluttet de bøhmiske fyrstene sig til det tysk-romerske rike, og den første tyske innflytelse satte inn. Senere utover i middelalderen blir Bøhmen en betydelig stat som strakte sig like til Adriaterhavet. I slutten av middelalderen blir tsjekkerne vunnet for reformasjonen (under ledelse av Johan Huus, som blev brent i 1415). Under trykket av tyrkernes fremtrengen opstår samband med Habsburgerne i Wien, og i 1516 kommer de på Bøhmens trone. I 1620 gjør tsjekkerne opstand, men taper i slaget ved Det hvite fjell. Dette betyr nederlag for protestantismen, og seir for katolisismen og tyskheden. Helt fram til verdenskrigens slutt er så Bøhmen en del av dobbelt-monarkiet Østerrike-Ungarn. Det har aldri vært en del av Tyskland.

I 300 år holdt tsjekkerne på sin særegne nasjonale kultur, og glemte aldri sin historie. (Parallell med Norges historie.) Det ligger en lang historisk utvikling bak dannelsen av Tsjekkoslovakia. Allikevel er republikken i høieste grad et resultat av ytre utenrikspolitiske hendelser.

Da verdenskrigen kom blev tsjekkerne tvunget til å kjempe mot serberne og russerne, som de anså for sine frender. Vi skal ikke beskylde dem for at de kjempet med offervilje og mot!

Med rette regnet tsjekkerne slik: En seir for Tyskland og Østerrike-Ungarn vil gjøre ende på ethvert håp om et fritt Tsjekkoslovakia. I det gamle Østerrike-Ungarn har vi hatt noe spillerum, men hvordan vil forholdene bli hvis Tyskland seirer, og skaper sitt Stor-Tyskland gjennom Central-Europa til Dardanellerne? - Tsjekkerne hadde bare ett ønske: At Centralmaktene skulde lide nederlag i krigen.

På samme måte resonnererte også slovakere, kroater, romaner i Østerrike-Ungarn. Alle var uvillige til å slåss. Hele troppeavdelinger gikk over til russerne! De lot sig ikke bare ta til fange, men gikk også over med sine våpen og dannet sine egne avdelinger i "fiendens" hær. Ikke mindre enn 16 divisjoner av Habsburg-undersatter kjempet på slutten av krigen mot Central-maktene!!

Republikken fødes

Samtidig kjempet to moderate tsjekkiske sosialister: Thomas Masaryk og Edouard Benes i U.S.A., London og Paris på den diplomatiske fronten for

Tsjekkoslovakias selvstendighet. I slutten av oktober 1918 strekker den østerrikske regjering våpen. Den 28. oktober finner en ublodig revolusjon sted i Praha. Den østerrikske administrasjon avsettes. Tsjekkerne tar over
110 embedsmaskineriet. 14. november proklameres Tsjekkoslovakia som en fri demokratisk republikk. Masaryk velges til president. En grunnlovgivende forsamling innkalles. Men både tyskerne og madsjarene tar et negativt standpunkt til den nye staten, og nekter å være med på å gi landet en ny forfatning. Forfatningen blev ikke mindre demokratisk av den grunn, og ved de
115 første valg i 1920 gikk alle nasjonaliteter til urnene.

Ved de første valg var resultatet dette:

11 tsjekkoslovakiske partier..... 199 mandater
120 7 tyske partier..... 72 mandater
4 madsjariske partier..... 10 mandater
125 281 mandater

derav 136 sosialistiske av mange nyanser. Det radikale parlament som trådte sammen, skapte en radikal sosiallovgivning (8 timers dag), og en sterk opdeling av storgodsene fant sted.

130 I 1920 går de tsjekkiske sosialdemokrater inn i en regjeringskoalisjon med bøndene. Denne såkalte "rød-grønne koalisjon" har fortsatt like til idag. I 1926 gikk de tyske bondeparti og kristelig-sosiale partier inn i regjeringen. I 1929 også de tyske sosialdemokrater. Før den økonomiske verdenskrise satte inn i 1930
135 syntes således den nye stat politisk sikret.

Det økonomiske liv

140 i Tsjekkoslovakia syntes også å være vel trygget. 40 % av befolkningen var sysselsatt i jord- og skogbruk, som er meget høitstående. 37,4 % arbeidet i industri og gruvedrift. 12,2 % i handel og transport. - Industrien dominerte i vest, og landbruket i øst. Gruvedriften var høit utviklet (kull, jern, petroleum, radium). I industrien var jern- og metall langt fremskreden med betydelig eksport. Særlig viktig er våpenindustrien (Skodaverkene i Plezen). Verdens

største skotøiindustri (Bata) finnes i Zlin. Tekstilindustrien som var konsentrert i de nordlige deler av Bøhmen og Mähren, er også langt utviklet. En høit opdrevet spesialindustri som tilvirkningen av glass og porselen, finnes også i disse distriktene.

150

Lønningene er etter våre forhold lave, men de ligger langt over de vanlige i Central-Europa.

155

Også økonomisk skulde den unge republikk ha store chanser for å slå sig gjennom. Hvad er det nu som har skapt, og skaper de store indre og ytre vanskelighetene for den unge stat?

Minoritetsproblemene i Tsjekkoslovakia.

160

Minoritetsproblemene er det som skaper de store indre vanskelighetene i Tsjekkoslovakia. Allerede mellem tsjekker og slovakker møter vi friksjonspunkter. Det var tsjekkerne som først og fremst bar fram frigjøringsverket, de var best politisk skolert og kom til å dominere. (Statsminister Hodza var dog slovak.) Blandt slovakene opstod en separatistisk bevegelse under ledelse av den avdøde prest, fader Hlinka.

165

Noen vansker er det også med de 700 000 madsjarer på sydgrensen. Bøndene her har det imidlertid himmelvidt bedre enn sine landsmenn på den andre siden av Ungarns grenser, og det er vel derfor ikke sikkert at de har det så travelt med å bryte op og ut. Det er Ungarn og ikke madsjarene i Tsjekkoslovakia som skaper vanskelighetene!

170

Oppe i Karpaterne bor 550 000 rutenere, som rasemessig er nær beslektet med folket i Ukraine. De har nærmest selvstyre innenfor republikken og representerer intet problem. - De 82 000 polakker i Tesjen sørget Polen for å holde varme.

175

Det altoverskyggende minoritetsproblem representerte dog sudet-tyskerne. Den tyske minoritet i Tsjekkoslovakia var ikke bare dets mest brennende nasjonale problem; det blev ved siden av Spania det mest brennende internasjonale problem i Europa.

180

For det første var den tyske minoritet meget stor, over 3,2 millioner mennesker.

- 185 Dertil kommer dens sterke geografiske posisjon. De aller fleste av dem levde
kloss op til grensen med Tyskland. Den største gruppen på 835 000 bor i Vest-
Bøhmen langs grensen til Bayern og Sachsen. Den neste store gruppen på 800
000 er skilt ved en kile av distrikter med blandingsbefolkning. De bor op mot
190 grensen av Preussen. Så kommer en ny kile, og vi får først en ny gruppe på 130
000 ved grensen mot preussisk Schlesien. Så kommer en ny kile, før vi når et
tysktalende område i Nord-Mähren på 325 000 tysktalende. I syd har vi så to
områder med tilsammen 187 000 tysktalende. Resten er spredd over hele
republikken.
- 195 Sudettyskernes krav gikk først ut på selvstyre innenfor republikken. Allerede
dette var et vanskelig krav å imøtekomme. Det vilde bety at hundretusener av
tsjekkere var blitt skilt fra Tsjekkoslovakia. Vanskelighetene er derfor større enn
tyskerne gjør dem. Men sudettyskernes vansker er heller ikke små. De stadige
klager fra sudettyskerne munnet tidligere ut i påstanden om at de ikke hadde
200 full likeberettigelse med tsjekkerne og slovakene. Den offisielle tsjekkoslovakiske
statistikk er her en anklager mot den tsjekkiske politikk. Av 1000 voksne
tsjekkere var i 1921 8,7 ansatt i postvesenet, i 1930 - 10,5. Av tyskerne 1921: 7,9,
i 1930 - 4,3. Ved jernbane var i 1921 37% tsjekkere, 1930 35,8% tsjekkere, og
1921 28,4 % tyskere, 1930 14 % tyskere. Uretten har øket istedenfor å avta når
205 det gjelder besettelsen av offentlige stillinger. Selv i de tyske områder har
tsjekkiske funksjonærer vært i flertall, og mange av dem har sikkert optrådt
dumt og utfordrende. Tsjekkerne har til dels vist liten evne til å skape forståelse
med tyskerne.
- 210 Dette har sin enkle forklaring i 300 års undertrykkelse. Tsjekkerne bærer på et
gammelt hat, som ikke er overvunnet i løpet av 20 år. På den annen side kan vi
også lett forstå tsjekkernes mistenksomhet når det gjaldt å gi sudet-tyskerne den
fulle andel i statens administrasjon. Sudet-tyskerne var fra første dag fiendtlig
innstillet til den nye stat, og vilde tilslutning til Østerrike. De nektet å
215 anerkjenne den nye forfatning, og det er derfor lite å under sig over at tsjekkerne
ikke vilde sette dem til å håndheve den. Grunnfeilen var dog at tsjekkerne
betraktet Tsjekkoslovakia som en tsjekkoslovakisk nasjonalstat, når den i
virkeligheten var en stat av flere likeberettigede nasjoner.
- 220 På den annen side skal vi ikke et øieblikk glemme at det ikke fantes noen
minoritet utenom den tyske i Danmark, som blev så fair behandlet som den
tyske i Tsjekkoslovakia. De hadde lik valgrett og valgbarhet med de øvrige

nasjonaliteter. De hadde full representasjon i parlament og kommunestyrer.
225 Deres rett til å få barna opplært i tyske skoler var fullt ut respektert. Sudet-
tyskerne hadde 1 universitet, 2 tekniske høiskoler, 90 gymnas, 198 fagskoler,
447 framholdskoler og 3298 folkeskoler. I Ungarn har en halv million tyskere 46
rene tyske skoler! I Italia har 257 000 tyskere ingen tyske skoler. Men til Horthy
og Mussolini har Hitler ikke talt et vondt ord til denne dag! Striden mellom
230 tyskerne og tsjekkosllovakene hadde da også sikkert blitt løst og løst godt, om
Hitler ikke hadde blandet sig op i den!

Den økonomiske krisen og Tsjekkoslovakia!

235 Det som gjorde minoritetsproblemet i Sudeterne til en direkte fare for
republikken var imidlertid den økonomiske verdenskrise og
nasjonalsosialismens seier i Tyskland. Naturlig nok fikk den økonomiske
verdenskrise et voldsomt tak i Tsjekkoslovakia. Autarki-bestrebelsene måtte
ramme et område som allerede før krigen var så langt industrielt utviklet at det
240 ikke kunde finne tilstrekkelig avsetningsmarkeder innenfor stormakten
Østerrike-Ungarn. Tsjekkoslovakias utførsel sank fra 21,2 milliarder tsjekkiske
kroner i 1928 til 5,8 milliarder i 1933, altså til 28% av hvad det var 5 år forut.
Dette førte til en økning i arbeidsløshetstallet fra 55 000 til 920 000! Halvparten
av de arbeidsløse levde i de tysktalende distrikter! Hele sudet-tyske distrikter
245 blev liggende som utslukt. De mest utpregede eksportindustrier, glass- og tekstil,
lå nemlig nettop i sudet-tysk område.

Ikke nok med at eksportvanskelighetene tårnet sig op som en følge av
selvforsyningspolitikken. Efter 1933 setter øket konkurranse inn fra Japan, og
250 spesielt fra Tyskland. Under ledelse av Schacht begynner Tyskland sitt
økonomiske framstøt mot Central-Europa og Balkan, som tidligere hadde vært
Tsjekkoslovakias beste kunde. Råvarer blev kjøpt op i store masser i Romania,
Jugoslavia, Bulgaria, Tyrkia og Hellas som den gangen var truet med å brenne
inne med sine store lagre av råstoffer. Samtidig tvang Schacht sig til å betale med
255 leveranse av industrivarer til priser som lå langt over de tsjekkiske. I løpet av 2 år
fordoblet tyskland innførselen av korn, frukt, storfe, tobakk, olje, malm. Så
store var lagrene at de blev avsatt for hvad kjøperen vilde gi. Og da Tyskland
ikke hadde kontanter, blev det betalt med krigsmateriell, broer, lokomotiver,
maskiner og industrivarer forøvrig.

260 Resultatet av krisen var en ubeskrivelig fattigdom i de sudettyske byer. Denne

elendighet var konrad Henleins beste forbundfelle på samme måten som massearbeidsløsheten var Hitlers i Tyskland.

265

Konrad Henlein samler sudet-tyskerne.

I mer enn 10 år var som nevnt representanter for det sudettyske agrarparti, det tyske kristelig sosiale parti og det tyske sosialdemokratiske parti medlemmer av skiftende tsjekkiske regjeringer. Helt til 1933 hadde disse partiene 65 % av de tyske velgermassene bak sig i arbeidet for et samarbeid med republikken og tsjekkosllovakene. (Kommunistene som har felles parti av tsjekkere og tyskere i Tsjekkoslovakia stod utenfor regjeringskoalisjonen.) Valget i mai 1935 snudde op ned på dette forhold. Da gikk 60% av de tyske stemmer til det nye Sudet-tyske parti hvis leder er Konrad Henlein.

275

Det sudet-tyske partiet er i virkeligheten ledet fra Tyskland. Det bygger på førerprinsippet likesom NSDAP. (Henlein opnevner selv kandidatene til parlament og kommunestyre.) Lenge nekter det sudet-tyske parti at det var et nazi-parti. Det vilde bare samle alle tyskere i Tsjekkoslovakia til kamp for felles rettigheter innenfor republikkens rammer, het det. I sin tale i mai i Karsbad i år kastet imidlertid Henlein masken og uttalte: "Som tyskere over hele verden bekjenner også vi oss til nasjonalsosialismen" Etter Hitlers hørtaking av Østerrike slukte det sudet-tyske parti så det tyske agrarparti og det tyske kristelig sosiale parti. Det eneste tyske opposisjonsparti som var tilbake i Sudeterne, var sosialdemokratene. Ved kommunevalgene i år blev sosialdemokratene slått ut fullstendig. Optil 90% av tyskerne stemte med det sudet-tyske parti. Presset innenfra nærmet sig en eksplosjon. Samtidig hadde det ytre trykk fra Tyskland øket så sterkt at krig syntes å bli utgangen. - I denne forbindelse må vi imidlertid være klar over at Tysklands mål i Tsjekkoslovakia er ganske andre enn det å ivareta den tyske minoritets interesser. De danner bare påskuddet til intervensjonen.

285

290

Tysklands "Drang nach Osten" (fremtrengen mot øst).

295

Bismarck skal engang ha sagt: "Den som er herre i Bøhmen, er herre i Europa." Tsjekkoslovakia inntar en overordentlig viktig militærstrategisk stilling i Europa. Den økonomiske ekspansjonen som Schacht innledet, som fortsatte med den militære erobring av Østerrike, hadde stoppet op ved Tsjekkoslovakia.

300

To veier kan Tyskland følge i sin utvidelsespolitikk. Den ene går over havet til koloniene. Keiser Wilhelm prøvde å følge den veien, men blev blokkert av England. Med de nuværende maktforhold er veien fremdeles stengt. - Den
305 andre veien går mot syd og øst. Tyskland mangler råstoffer, matvarer, avsetningsmarkeder og utvandrer-områder. Det har faktisk bare et overskudd av kull, kali og sukker. Alle andre råstoffer er det underskudd på, men Tyskland kan finne alt i syd og øst. Tyskland har under Hitler tatt op den gamle velkjente linje i tysk utenrikspolitikk: "Mittel-Europa", "Berlin-Bagdad", Tysklands "Drag
310 nach Osten".

At vi her ikke snakker om løst og fast, forteller visse begivenheter under verdenskrigen oss. For å sikre sitt fotfeste i disse områder holdt Tyskland like til slutten av krigen 1 million soldater på østfronten (i Romania og Ukraine og
315 Baltikum). Hvis Tyskland hadde overført 500 000 av dem til vestfronten efterat russerne var slått, er det ikke usannsynlig at krigen kunde ha fått et annet forløp. Men herredømmet over Romania og Ukraine var så betydningsfullt at chansene for seir blev satt på spill.

320 Nederlaget i 1918 satte foreløbig en bom for fremmarsjen østover. Men nu er marsjen igjen i full gang. Ungarn kunde ikke yde noen hindring. Bare Tsjekkoslovakia blokkerte veien til Romania hvor det 20 mil sydøst for den tsjekkiske grense finnes de rikeste oljekilder i Europa) og Central-Europas rike råstoffkilder og levnedsmiddelkamre.

325 Men Tsjekkoslovakia er ikke bare en korridor for Tysklands vei mot øst. Med like stor grunn kan tyskerne si at Tsjekkoslovakia er en ypperlig basis for en innmarsj i Tyskland. Tsjekkoslovakia skyter sig idag som en kile inn i Tyskland. Fra fjellene i Bøhmen kunde en arme marsjere rett inn i Tyskland uten å møte
330 noen naturlige hindringer. Og nu i flyenes tidsalder kan disse tall være av en viss interesse: fra Tsjekkoslovakias gamle grenser var det 4 norske mil til Breslau, 9,6 til Leipzig, 16 til München. Hurtigående bombefly har nu nådd en hastighet av 60 mil i timen! - Alle disse viktige industribyer lå i høieste grad innenfor tsjekkernes rekkevidde. Det var derfor ikke uten grunn at Hitler i sin siste
335 Nürnberger-tale nettop nevnte at Tsjekkoslovakia i en krig kunde gi basis for fly som skulde bombe Tyskland. Luftfaren i Tyskland var overhengende.

Det er således lett nok å skjønne at Tyskland helst vil kontrollere dette landet, og helst av alt vil sprengte den tsjekkisk-fransk-russiske allianse som gir disse to siste

land en så ypperlig posisjon for angrep.

345 Russerne talte om Tsjekkoslovakia som en korridor for tyske armeer som vilde
tykke inn i Sovjet-Samveldet. Tyskerne kalte Tsjekkoslovakia for de russiske
troppers korridor inn i Tyskland. Strategisk sett har begge parter rett. Politisk
350 russerne, som aldri har tenkt at deres allianse med Tsjekkoslovakia og Frankrike
skal være annet enn en forsvarspakt.

350 Vi kan til slutt slå fast: Kontrollen av Tsjekkoslovakia er nødvendig for tyskerne
om de skal forfølge sine mål om en fortsatt ekspansjon mot øst. Derfor måtte
republikken sprenges.

Tsjekkoslovakias utenrikspolitiske støttepunkter.

355 Sovjet-Samveldet var etter dette ganske naturlig en av de tre utenrikspolitiske
støttepunkter Tsjekkoslovakia hadde funnet til sitt forsvar. Siden mai 1935 har
landene vært forbundet i militærallianse. Hvis en av partene blev utsatt for et
uprovosert angrep, skulde den andre komme til hjelp. Alliansen skyldtes ingen
tsjekkisk sympati for Sovjet. Tsjekkoslovakia var i mai 1935 allerede i
360 militærallianse med Frankrike. Da så Frankrike - under en høireregjering - sluttet
sin militæravtale med Sovjet-Samveldet kom Tsjekkoslovakia automatisk inn. -
De siste begivenheter har vist at Sovjet vilde holde fast ved sin avtale hvis
Frankrike gjorde det. Vanskelighetene for hjelp til Tsjekkoslovakia bestod i at
landene ikke har felles grenser. Tropper kan nok transporteres i luften, men ikke
365 artilleri og tanks.

Alliansen med Frankrike var av langt eldre dato. Allerede i januar 1924 sluttet
landene den første vennskapsavtale. Det er ved fransk hjelp at den ypperlige
tsjekkosllovakiske arme er bygd op. I det franske folk var den opfatning
370 almindelig at Tsjekkoslovakia skulde forsvares. Det var Leon Blum som i mai
1937 formet slagordet: "Hvis Tsjekkoslovakia blir angrepet av en arme, vil
Frankrike handle som om det var Frankrike som var blitt angrepet." Dette er i all
korthet grunnen til at et angrep på Tsjekkoslovakia vilde bety en Europakrig.
Fransk hjelp kunde bare ydes ved et generalangrep fra Frankrike inn i hjertet av
375 Tyskland.

På dette løfte bygde Benes sin utenrikspolitikk i alle år. Idag vet vi at alle løfter
var tomme ord.

Det var først og fremst Englands holdning som kom til å bli bestemmende for Frankrike. Ikke på noe tidspunkt har England vært villig til å ta en krig for Tsjekkoslovakia. Det vil nok gjerne sette en stopper for Tysklands fremtreden mot øst, men ikke ved veibnet motstand. Meget tyder også på at England anser
 385 det for "minste onde" at Tysklands ekspansjon skjer mot øst, slik at Vest-maktene får være i fred - inntil videre, - Frankrike er nu helt avhengig av Englands støtte, og formår ikke å føre en selvstendig politikk.

De siste ukers begivenheter.

La oss vende tilbake til de siste ukers begivenheter. Under trykket fra Tyskland og England går Tsjekkoslovakia lenger i sine innrømmelser til sudet-tyskerne enn noen kunde ha tenkt sig. Forslag legges frem fra president Benes, som faktisk vilde betydde at sudeterne hadde fått selvstyre, men dette tilfredsstiller
 395 ikke lenger Hitler!

Den 12. september holder han sin tale på partidagen i Nürnberg. Med rette blev det sagt at denne talen inneholdt bare et eneste lite lyspunkt: det lyspunkt nemlig at den ikke gav noen direkte ordre til tysk innmarsj i Tsjekkoslovakia.
 400 Men talen gav signal til Henleins folk, og tirsdag den 13. september tar organiserte uroligheter til over hele sudetområdet.

Onsdag 14. september erklærer regjeringen i Praha standrett over viktige områder av det sudet-tyske strøk, og denne standrett knuste straks opstanden.

Torsdag 15. september flykter Henlein over til Tyskland, og derfra sender han gjennom Kringkastingsstasjonene ut i sitt oprop: "Vi vil hjem til riket!" Samtidig dannes de sudet-tyske frikorps på den tyske siden av grensen. Etter hvad avisene meddeler står 40 000 mann bevebnet med tyske våpen klar til å rykke inn i
 410 Tsjekkoslovakia. Samme dag flyr Chamberlain til Hitler i Berchtesgaden. Den engelske statsminister vil gjøre et siste forsøk på å redde freden. Allerede neste dag vender han tilbake, og sammen med sin regjering utarbeider han et forslag, som søndag 18. september forelegges for Frankrikes to førende statsmenn, Daladier og Bonnet.

Den plan som de franske og britiske statsmenn blev enige om, blir mandag 19. september forelagt regjeringen i Praha. Forslaget gikk ut på at alle distrikter med

overveiende tysk befolkning vilde avstås til Hitler-Tyskland uten
420 folkeavstemning. Siden skal det finne sted en utveksling av tyskere og tsjekker.
Under direkte trusler fra Paris og London, tvinges den tsjekkiske regjering til å
godta forslaget. Tsjekkoslovakia får grei beskjed om at hvis det ikke godtar det
britisk-franske forslag, vil Frankrike ikke komme Tsjekkoslovakia til hjelp om
tyske tropper går inn i Tsjekkoslovakia. Landet forrådes altså av de nærmeste
425 allierte! og samtidig øker presset på Tsjekkoslovakia ved at Polen og Ungarn
melder sig med sine krav om grenserevisjoner. I Geneve toer Litvinov sine
hender, Romania vakler, og Praha har intet annet å gjøre enn å godta de hårde
betingelser som Chamberlain - og ikke Hitler - har diktert.

430 Dermed er i virkeligheten det sudet-tyske spørsmål løst; regjeringen i Praha
hadde godkjent et forslag som betød at distrikter med et flertall av tysk
befolkning skulde tilsluttes Stor-Tyskland. Torsdag 22. september møter
Chamberlain Hitler påny. Denne gang i Godesberg ved Rhinen. Chamberlain
har med sig det forslag som den tsjekkoslaviske regjering har godtatt; men
435 isteden for å bli møtt med velvilje, møtes han med nye vidtgående krav! Møtet
brytes allerede neste formiddag, og det er betegnende Hitler og Chamberlain
begynner notevekslinger, istedenfor muntlige forhandlinger! Da gir
Chamberlain et vink til Praha om at Tsjekkoslovakia bør mobilisere! Under
presset fra Hitlers bønnløse krav, reises påny fronten mot Tyskland; Frankrike
440 og Sovjet gir nytt tilsagn om å støtte Tsjekkoslovakia, og det er tydelig at også
England nu står fast bak Frankrike.

Mandag 26. september holder Hitler så sin tale i Sportpalatz i Berlin. Talen er
en ny utfordring, som England samme kveld svarer med ytterligere å solidarisere
445 sig med Frankrike, Sovjet-Samveldet, og dermed Tsjekkoslovakia!

Tirsdag kveld talte Chamberlain, det er den siste fredsappell til Tyskland.
Tyskland svarer samme natt med å mobilisere nye tyske tropper. Samtidig
kommer meldingene om at Ungarn mobiliserer. Onsdag 28. september kom
450 Roosevelts forslag om innkallelse av en internasjonal konferanse. Forslaget var
sikkert bestilt fra London, og er et nytt bevis for at Chamberlain vil gjøre alt for
å undgå krigen. Samtidig skjer det også henvendelser til Mussolini. Og det er
efter anmodning fra denne at 4-maktskonferansen i München kommer i stand.
Mussolini ser selv med engstelse på Tysklands frammarsj i Central-Europa. Stor-
455 Tyskland er idag Italias overmektige nabo, så det er ingen grunn til å tro at Italia
ønsker å krige for å skaffe sig et enda overmektigere Tyskland i ryggen.

Torsdag 29. september og fredag 30. september holdes så konferansen i München.

"Freden i München"

Hitler har ingen grunn til å angre at han kalte sammen til stormaktskonferanse i München. Det skal stor skarpsindighet til å kunne se forskjellen på de betingelsene som han fikk opfylt her og de Chamberlain ikke kunde godta i Godesberg. Uten folkeavstemning er alle strøk med 50% tysk befolkning avstått. Folkeavstemning vil sannsynligvis ikke bli holdt i noe område. Store deler av de tsjekkiske befestningsverkene faller i tyskernes hender, og Tsjekkoslovakia blir uten evne til forsvar i fremtiden. Samtidig mister landet alle sine brunkull-leier, og storparten av sine stenkull. Oljeleiene går tapt. Viktige kraftstasjoner som forsyner store industricentra med elektrisitet, blir nu liggende i Tyskland. Vannforsyningen til viktige industrien (f.eks. bryggeriene i Pilsen) kan når som helst stenges av. Store bedrifter kommer til å miste sine tilførsler av råstoff og halvfabrikata. Viktige jernbanelinjer er skåret over av de nye grenser. Tsjekkoslovakia er i realiteten ophørt som en uavhengig stat. President Benes demisjon er mer enn et ytre tegn på at landet har måttet gi seg over til Tyskland på nåde og unåde. For å kunne eksistere må landet bli "venn" av sin arvefiende. Tyskland har på ny vunnet en ublodig krig, og står som den ubestridt sterkeste makt på fastlandet.

Efter München

Det er vanskelig på det nuværende tidspunkt å ta bestemt stilling til det som er skjedd. Den krise som Europa gjennomlevet i løpet av den siste måned, er av så vidtrekkende natur at den trenger å undersøkes, drøftes og diskuteres, før vi tar noe endelig standpunkt.

Det vi kan gjøre nu er å ta overblikk over situasjonen så langt vi kjenner den. Vi kan da ikke se bort fra at det grunnlag som internasjonal arbeiderbevegelse hittil bygget sin utenrikspolitikk på, har fått et hardt slag. Vi bygde på tanken om en fast blokk av de demokratiske stater som skulde stå som en mur mot fasciststatenes angrepsplaner. Det har vist seg at dette var en illusjon. Da det kom til stykket vilde borgerskapet i England og Frankrike selv om det er demokratiske land, ikke innta noen fast holdning mot angriperen.

England og Frankrikes holdning.

500 Ser man på det som er skjedd ut fra Englands og særlig fra Frankrikes nasjonale
interesser, forekommer det hele en fullstendig uforståelig. Frankrike lar hele sitt
alliansesystem og dermed sin stilling i Europa styrte i grus, det lar sig degradere
til en annenrangs stormakt, helt henvist til Englands nåde. En skulde tro at når
505 såpass store nasjonale interesser stod på spill, vilde det ha inntatt en fastere
holdning.

Årsaken til denne selvoppgivelse ligger klart i dagen. Det er de ledende
rikmannsklikker i London og Paris som hensynsløst har skjøvet sitt eget lands og
Europas interesser til side for sine snevre, egoistiske klasseinteresser. "To prosent
510 av de formuende mennesker danner en livskraftig og uovervinnelig herskerklasse
eller kaste" skriver den amerikanske journalist, John Günther, i sin bok "Europa
bak kulissene". Det er disse to prosents snevre interesser som har vært
bestemmende for Englands holdning. I Frankrike er det de "to hundre familier",
som sitter med herredømmet over Frankrikes økonomiske liv.

515 For disse kretser er problemstillingen helt klar. De vil for enhver pris nå fram til
en forståelse med Hitler. For, skulde de hvad landets nasjonale interesser tilsier,
ta en bestemt holdning mot hans planer, vilde det kunne føre til farlige
konsekvenser for deres økonomiske maktstilling. En fast holdning overfor
520 Tyskland betinger et intimt samarbeid med Sovjet-Samveldet. Men det vil de
ikke vite noe av. Sovjet-Samveldet representerer for dem en "pestbyld" i Europa.
Og da det alltid må være en viss sammenheng mellom utenrikspolitikk og
innenrikspolitikk, så vil i en blokk mot de totalitære fasciststater lett
demokratiske og sosiale ideer få en efter deres mening for stor plass. Det vil de
525 heller ikke. Og de vil heller ikke tilføie Hitler noe stort prestisjetap. For det
kunde kanskje føre til at Hitlers regime brøt sammen og blev avløst av
"bolsjevisme". Og "bolsjevisme" like inn på livet av sig det vil de to hundre
familier i Frankrike og riksmannskretsen i London ikke ha. Vi har nu oplevd det
samme som under Etiopiakonflikten, hvor England vek tilbake for å anvende
530 sanksjonene i deres fulle styrke, fordi det kunde føre til Mussolinis fall.

Det som er skjedd er at med vitende og vilje har de kapitalistiske kretser i
England og Frankrike ofret ikke bare demokratiets interesser, men sine lands
nasjonale interesser heller enn å ta et oppgjør med Hitler. For dem er

problemstillingen: heller fascisme enn kommunisme. Derfor vil de ikke vite noe av samarbeid med Sovjet-Samveldet. Og de er redd for å tilføie Hitler noe prestisjetap. For da frykter de for at hans regime kan bryte sammen, og bli avløst av et arbeiderstyre. Det vil de forhindre.

540

De kapitalistiske kretser var derfor fra begynnelsen av innstilt på å gi etter for Hitlers krav. Klasseinteressene seiret over de nasjonale interesser og over interessene til det europeiske demokrati. Hvis Tyskland hadde krevet fransk eller engelsk jord, hadde nok saken stillet sig anderledes. Men nu gjaldt det

545 Tsjekkoslovakia, og det var det langt lettere å ofre.

550

Programmet til dem som nu sitter med makten i London og Paris er å bevare fascismen i Tyskland, men samtidig lede dens ekspansjonstrang bort fra Frankrike og England ved å gi Hitler frie hender i Sydøst-Europa. Dette er også programmet for den stormaktskombinasjon som nå er opstått i Europa. Det blir en slags hellig allianse med en antibolsjevikisk brodd. Den vil kanskje kunne føre til en kort våpenstillstand, men så vil motsetningene gjøre sig gjeldende igjen og føre til ny krigsfare.

555

Sovjet-Samveldet er blitt satt utenfor. Og det synes som om det vil isolere sig fra det hele, at det trekker sig tilbake fra Europa. Sovjet-Samveldet inntok også en merkelig passiv holdning under konflikten. Kanskje er det ikke grunn til å kritisere det, men en må ta hensyn til dette faktum i fremtiden. Det blir vanskelig å bygge noen utenrikspolitikk på Sovjet-Samveldets innsats.

560

Sovjet-Samveldets holdning

565

Tilsynelatende ser det ut som om Sovjet-Samveldet har inntatt en helt korrekt stilling. Det erklærte hele tiden at det stod ved sine forpliktelser og det deltok hverken i den skumle høkring i London og Paris eller var med på å utøve det skamløse press på Tsjekkoslovakia.

570

Men dermed er også alt sagt som kan sies til Sovjet-Samveldets fordel. Går en dets holdning nærmere efter i sømmene vil en finne at den er fullstendig passiv. Sovjet-Samveldet så hvor det bar hen men lot det skje. Der blev sendt ut et megetsigende kommuniké gjennom Tass den 3. oktober. I dette kommunikéet dementeres en melding om at den britiske og den franske regjering holdt den sovjetrussiske regjering jevnlig underrettet om stillingen i det tsjekkoslovakiske

575 problem. "Det har ikke funnet sted noen forhandlinger mellom regjeringene i Sovjet-Samveldet, Frankrike og Storbritannia angående Tsjekkoslovakias skjebne," erklærer Tass kategorisk.

Denne erklæring viser at Sovjet-Samveldet ikke har vært med på den urett som
580 blev forøvd mot Tsjekkoslovakia, men den viser også en annen ting, nemlig at Sovjet-Samveldet ikke på noe tidspunkt gjorde forsøk på å gripe inn for å hindre den katastrofale utvikling.

Den avtale om støtte som Sovjet-Samveldet hadde med Tsjekkoslovakia var
585 ingen avtale om direkte støtte. Støtten var betinget av at Frankrike kom Tsjekkoslovakia til hjelp. Og i sin berømte tale i Folkeforbundets politiske kommisjon den 23. september, en tale som der gjøres meget vesen av, gikk Litvinov ikke utover dette. I denne tale sier Litvinov, at etter at det hadde akseptert Londonplanen henvendte Tsjekkoslovakia sig til Sovjet-Samveldet og
590 spurte om det vedstod sig sine forpliktelser ifølge avtalen. Og sier Litvinov: "Sovjet-regjeringen som ikke søker påskudd for å undgå å opfylle sine forpliktelser, svarte Praha, at i tilfelle av at Frankrike støttet under de forutsetninger som antydnet av den tsjekkoslovakiske regjering, vilde den sovjet-russiske-tsjekkoslovakiske pakt tre i kraft."

595 Denne uttalelse viser at Sovjet-Samveldet hele tiden har gjort sin støtte betinget av at Frankrike kom Tsjekkoslovakia til hjelp. Når det så samtidig ifølge sine egne erklæringer ikke har gjort noe for å øve innflytelse på de forhandlinger som blev ført, så vil det si det samme som at det overløt til Chamberlain og Bonnet å
600 ordne sakene slik at de blev ordnet. Ikke et skritt blev foretatt. I sin første tale i delegertforsamlingen 21. september uttalte Litvinov at det vilde være ønskelig at det tsjekkoslovakiske spørsmål blev bragt inn for Folkeforbundet i henhold til paktens artikkel 11, som gir enhver medlemsstat retten til å henlede oppmerksomheten på en konflikt som truer Europas fred. Men det blev med
605 ønsket. Sovjetregjeringen som hadde fullt høve til det, gjorde ikke det som det selv betraktet som ønskelig.

I og for sig er Sovjet-Samveldets holdning helt forståelig. Det vilde ikke risikere å komme i krig med Tyskland uten at Frankrike og dermed England også var med
610 i krigen. Det vilde vært en krig under de mest ugunstige omstendigheter for Sovjet-Samveldet. Det måtte da regne med at også Japan vilde angripe det, så det vilde bli klemmt fra to sider. Og Tyskland vilde ha kunnet sette all kraft inn mot

øst, fordi Frankrike og England forholdt sig nøytrale. Derfor holdt det hele tiden
615 fast ved at dets støtte var betinget av at Frankrike kom Tsjekkoslovakia til hjelp.

Det er ikke noen grunn til å rette noen voldsom kritikk mot Sovjet-Samveldets
holdning i så henseende. Men det er grunn til å slå fast enkelte ting, som særlig
kommunistene, som har gjort det russiske utenriksdepartements ønsker til sitt
620 politiske program, burde legge sig på sinne.

Det er klart at også for Sovjet-Samveldet er det nasjonale hensyn som er
bestemmende og avgjørende, og ikke hensynet hverken til noen demokratisk
stat eller andre hensyn. Dets handlemåte i det tsjekkoslovakiske spørsmål viser at
625 et forsvarsforbund mellom Sovjet-Samveldet og småstatene, særlig de nordiske
stater - en tanke som kommunistene også har drevet propaganda for - er
verdiløst. For Sovjet-Samveldet ikke vil gå til krig for en småstat om ikke
Frankrike og England kommer med.

630 Og med den passive holdning som Sovjet-Samveldet inntok til hele konflikten
bortfaller grunnlaget for enhver kritikk mot andre demokratiske stater som
inntok samme stilling. Det kan ikke bebreides de nordiske stater at de ikke reiste
spørsmålet i Genève, når ikke Sovjet-Samveldet selv gjorde det. Sovjet-Samveldet
var i enhver henseende det land som hadde den største forpliktelse, fordi det er
635 en stormakt, som kan tillate sig ting som småstater ikke kan. Dertil kom at
Sovjet-Samveldet var en alliert med Tsjekkoslovakia.

Og kommunistene bør stikke pipen i sekk, når det gjelder å kritisere holdningen
til vest-europeisk arbeiderbevegelse i den vanskelige krise. Resolusjonene bør
640 først sendes til Moskva.

Arbeiderbevegelsens holdning.

Der er også en annen ting som vi ikke kan overse. Arbeiderbevegelsens nerver
645 klarte ikke presset. Dette er særlig tydelig i Frankrike. Da krigsfaren blev en
realitet, inntok den største del av de franske arbeidere og den franske
landsorganisasjon det standpunkt at en måtte for all del undgå en ny krig med
alle dens redsler. De hevdet at en krig aldri løser noen problemer. Det er lett å
kritisere dette standpunkt. Men vi skal være varsomme med å dømme og
650 fordømme. Vi oplevde ikke verdenskrigens redsler. Vårt land har offisielt erklært
det vil være nøytralt. Så vi er ikke de rette til å dømme. Det er forståelig at de

franske arbeidere, når de kunde vente bombene hvert øieblik, når mennene
drog avsted til grensen, og en kanskje så dem for siste gang, det er forståelig at de
655 da spurte sig selv om det var nødvendig å oppleve et nytt blodbad, bare tyve år
etter det forrige.

Det er dette som forklarer den vaklende holdning arbeiderbevegelsen inntok
både i Frankrike og England. Den måtte ta hensyn til to sider, til ønsket om å stå
660 mot fascismen og til ønsket om å bevare freden. Det raser nu en voldsom strid i
fransk arbeiderbevegelse, og denne strid vil sikkert forplante sig til
Internasjonalen.

Vi har nevnt dette såpass utførlig, fordi det også forteller oss noe. Vi må for all
665 del undgå å få det stempel på oss at arbeiderbevegelsen hisser til krig, at den vil
krig. Det vil kunne føre til at vi isolerer oss i folket. Og intet er farligere enn det.

Et faktum er ikke rokket ved krisen. Vi trenger støtte fra andre befolkningslag
for å vinne makten. Intet vilde derfor være mer skjebnesvangert, enn om vi
670 skulde falle tilbake til sekteriske standpunkter som vilde gjøre det vanskelig for
oss å få tilslutning i folket.

Denne lille oversikt viser at den situasjon vi står overfor ikke er enkel og grei.
Det eneste vi foreløpig kan gjøre er å forholde oss avventende til stillingen er
675 mer avklaret. Det kan være farlig å binde sig til bestemte retningslinjer allerede
nu. Fremfor alt må vi her i landet vente og høre hvad internasjonal
arbeiderbevegelse har å si. Almindelig anstendighetsfølelse tilsier oss at vi først
hører hvad de franske og engelske arbeidere, som skal ta den første støiten, har å
si.

680

Norsk utenrikspolitikk.

Når det gjelder vårt lands utenrikspolitikk, så gjør det samme sig gjeldende. Også
her må vi innta en avventende holdning. Der er ikke lenger noe punkt hvor
685 norsk utenrikspolitikk kan sette kreftene inn. Folkeforbundet har demonstrert
sin evneløshet og maktesløshet sterkere enn tidligere. Og med dem som nu har
makten i London og Paris, er der vel små chanser til å skape et virkelig
Folkeforbund. Efter det som er skjedd er vel ingen synderlig begeistret for et
samarbeid med en Chamberlain og en Daladier! For øieblikket er det
690 kapitalistisk stormaktspolitikk som dominerer i Europa, og den har vi hverken

som land eller som sosialister noen interesse av å blande oss bort i. -

695 Det betyr ikke at vi skal være nøytrale i kampen mellom fascisme og demokrati.
Men når vi skal samarbeide med noen, så vil vi være sikker på at det er virkelige
demokrater vi står overfor.

700 Når vi nu er nødt til å innta en avventende, tilbakeholden stilling, så må det også
få konsekvenser for arbeiderbevegelsen. Vi må ikke rope høyere enn båten bærer,
vi må ikke si mer enn vi kan stå ved. Vi må venne oss til å uttale oss under
ansvar. Intet har virket bitrere disse dagene enn uttalelsen fra den
tsjekkosllovakiske sosialisten, som sa: "Spar oss iallfall for flere sympatiuttalelser."
Vi må derfor ikke i en begeistringsrus tilkjennegi en sympati som bare blir til
skuffelse som dem vi sympatiserer med i det øieblikk vår sympati skal settes på
705 prøve.

Det er en enkelt ting som vi har så lett for å glemme: at det ikke er oss som
bestemmer verdens skjebne. Vi er et lite land med 2 ½ million innbyggere i et
hjørne av Europa. Vi kan hevde vår mening, men vår evne rekker ikke langt.

710

Det gjelder også når en skal vurdere et annet utenrikspolitisk spørsmål som det
nå diskuteres meget om, nemlig regjeringens vedtak om å sende handelsagent til
Franco-Spania.

715 Det er ingen som er i tvil om på hvilken side vi står i den spanske borgerkrig. Vi
er fullt og helt på det demokratiske Spanias side. Og ingen har med glede sendt
noen handelsagent til Franco-Spania. Men vi var nødt til å gjøre det av hensyn
til våre økonomiske interesser. Ikke så meget for å få solgt varer til Spania nu.
Men mer av hensyn til våre markeder som Island og Finland holder på å ta fra
720 oss. Og tapte markeder det betyr nye vanskeligheter for vårt arbeidsliv; det betyr
stigende arbeidsledighet, og nye vanskeligheter for fiskerne våre.

Ellers er jo spørsmålet om handelsagent i mange henseender et formelt spørsmål.
Vi driver jo handel med Franco-Spania. Skulde vi gjøre noe som monnet måtte
725 vi boikotte Franco-Spania. Men det er det ingen som har foreslått, fordi en slik
boikott ikke har den ringeste chance til å bli annet enn et tomt slag i luft. Det
vil ikke bare Tyskland og Italia sørge for, men også de øvrige land i Europa, som
selger hvor de kan få solgt.

Den store vanskelighet i politikken er at vi ikke alltid bare kan ta hensyn til våre følelser, men også må regne med realitetene. Det er Sovjet-Samveldets holdning et tydelig eksempel på. Det har en livlig handelsforbindelse så vel med det nazistiske Tyskland som det fascistiske Italia.

735

Også vi har vært stillet overfor harde økonomiske nødvendigheter. Vi må som sagt huske på at vi er et lite land, og vi kan ikke søke noen konflikt med en stormakt. Maktene behøver ikke gå til krig mot oss. Det er nok for dem å øve økonomisk press. Og fordi vår eksport er liten når vi sammenligner med det en stormakt importerer, så koster det dem nesten ingenting å øve et slikt press. Men for oss kan det få katastrofale følger.

740

Slutt.

745

Situasjonen er ikke lys. Vi går sikkert harde påkjenninger imøte, en tid hvor det gjelder å bevare troen og holde motet oppe. Tysklands store maktstilling vil nå gi ny vind i seilene for reaksjonen. Desto sterkere må vi sette kreftene inn her i landet for å utbygge og styrke våre posisjoner, og erobre landet for et sosialistisk arbeiderstyre. Det er også den beste innsats vi kan gjøre i den internasjonale situasjon.

750

Vår front er Norge. Her er vårt arbeidsfelt. Her ligger våre oppgaver. Og den viktigste av dem alle er den vi kan samle i slagordet:

755

Vern om demokratiet!

Kilde

Arbeiderbevegelsens arkiv og bibliotek

760

Emner

Arbeidernes opplysningsforbund

URI

<https://www.virksommeord.no/tale/tsjekkoslovakia>

765